

Leyla ABASOVA
tarix üzrə fəlsəfə doktoru
Bakı Dövlət Universitetinin
Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi
kafedrasının müəllimi

UŞAQ ƏDƏBİYYATININ NƏŞRİ PROBLEMLƏRİ

Açar sözlər: uşaq kitabları, uşaq ədəbiyyatı, redaktor, süjet, kompozisiya, əsər

Ключевые слова: детские книги, детская литература, редактор, сюжет, композиция, работа

Key words: children's books, children's literature, editor, plot, composition, work

Uşaq ədəbiyyatı sahəsində rast gəlinən əsas problemlərdən biri uşaq kitabları ilə uşaq ədəbiyyatı məfhumlarının həmişə bir-bir ilə qarışdırılmasıdır. Uşaqlardan bəhs edən hər bir əsər uşağın ədəbiyyatıdır. Bununla yanaşı, biz bu əsərləri sırf uşaq ədəbiyyatı da adlandıra bilmərik. Qeyd etmək lazımdır ki, hər hansı bir əsərdə uşaq həyatını təsvir etmək, əsərin qəhrəmanı kimi hər hansı bir uşağın seçilməsi bu əsərin uşaq ədəbiyyatı əsəri olması demək deyildir və bu əsəri uşaqdan bəhs etdiyinə görə uşağın ədəbiyyatı adlandırmaq olar. Əsərin uşaq ədəbiyyatı ola bilməsi üçün onun həcmının və mövzusunun uşağa uyğun olması məqsədəuyğundur. Qərb ədəbiyyatının klassik əsərlərə yenidən müraciət etməsinin önəmli səbəbi də məhz budur.

Qeyd etmək lazımdır ki, məzmun və dil baxımından keyfiyyətli bir uşaq kitabının yazılması, nəşr olunması son dərəcə əhəmiyyətli və vacibdir. Son illərdə ölkəmizdə nəşr olunan uşaq kitablarının sayı artmaqdadır. Lakin onların arasında heç bir ədəbi və tərbiyəvi mahiyyət daşımayan kitablara da rast gəlmək mümkündür. Yaxşı bir uşaq kitabı onun maraq və mənəvi tələbatlarına cavab verən, lakin hər şeydən əvvəl uşağın zövqlə oxuduğu bir əsər olmalıdır.

Burada redaktor təhlili yalnız əsərin bədiiliyi, süjet və kompozisiya bitkinliyi, təsvir rəngarəngliyini ehtiva etmir. Əsərin oxucu üçün faydalılıq əmsalı, bilik tutumu kimi amillər əsas götürülür.

Redaktə zamanı uşaq kitablarının tərkib xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır. Bu tərkib xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

Mətnin mövzusu uşaqların maraq dairəsini

əhatə etməlidir;

- Kitabda istifadə olunan dil çox vacibdir. Hər şeydən əvvəl, uşağın yaşına və səviyyəsinə uyğun dildən istifadə edilməlidir. Dilin zənginliyi və gözəlliyini əks etdirən ədəbi və dəyişməz uşaq dili olmalıdır;

- Mətnin həcmi uşağın inkişaf səviyyəsini nəzərə alaraq diqqət müddətindən çox olmamalıdır;

- Mövzudakı hadisələr arasındakı məntiq əlaqəsi gözdən qaçmamalıdır. Bu xüsusiyyət uşağın düşüncəsinin formalaşmasında son dərəcə əhəmiyyətlidir;

- Burada əsasən cəmiyyətdə mühüm rol oynayan dəyərlər öz əksini tapmalıdır;

- Uşaq kitablarında milli mədəni dəyərlərlə yanaşı bəşəri dəyərlər də öyrədici xüsusiyyətə malik olmalıdır.

Uşaq özünü kitab qəhrəmanlarına bənzədə bilər. Qəhrəmanlar uşağın təxəyyülündə canlandırıldıqları bir sıra xüsusiyyətlərə malik olduqlarına görə hekayə janrı uşaq üçün daha maraqlı olur və uşağın təxəyyül gücünü inkişaf etdirir. Uşaqların xəyali ünsürlər qədər real həyatda ən çox tanıdığı və bildiyi mövzular uşaq kitablarında əyləncəli üslubda verilməlidir.

Uşaq kitablarının daxili və xarici ünsürləri:

- Hərflər uşaqların gözlərini yormayacaq ölçüdə olmalıdır;

- Kitabın cildi uşağın kitabla ilk tanışlıq vasitəsi olduğu üçün çox əhəmiyyətli ünsürlərdən biri hesab olunur. Əsasən cild rəngli, çoxlu şəkili olan və uşağın marağına səbəb olacaq xüsusiyyətdə olmalıdır. Beləliklə, kitabın üzünü, yəni

cildini görən uşaqda kitaba qarşı maraq oyana-
caq. Bu sadəcə uşaq üçün deyil böyüklərin seçi-
mində də mühüm rol oynaya bilər;

- Kitabın içindəki şəkillər də üzündəki, yəni
cildindəki qədər əhəmiyyətlidir. Uşaq kitabları-
nı hazırlayan redaktorların azyaşlı uşaqlar üçün
şəkillərə mətndən daha çox yer ayırması düzgün
yanaşma hesab olunur.

- Şəkillərdəki rəng ünsürü digər bir mühüm
məsələdir. Redaktor tərəfindən bu şəkillərin
uşaqda estetik dəyər mülahizələrini inkişafetdi-
rici xüsusiyyətdə olmasına diqqət yetirilməlidir;

- Kitabın davamlılığı baxımından cild key-
fiyyətli və möhkəm olmalıdır. Tez xarab olan ki-
tab uşaqda kitaba qarşı marağı azalda bilər. Bu da
uşaqda müntəzəm bir kitabxana yaratmaq vərdi-
şlərinə mənfi təsir göstərəcəkdir;

- Hər şeydən əvvəl uşaq kitablarında məz-
mun və ölçü balanslı formada olmalıdır. Uşaqla-
rın həmişə eyni ölçüdə hazırlanan kitabları oxu-
mağı sevmədikləri hər kəsə məlumdur. Uşaqlar
müxtəlif ölçüdə olan kitabları oxumaqdan və
araşdırmaqdan zövq alırlar. Bununla yanaşı ki-
tabın həcm və ağırlıq cəhətdən asan daşınması və
istifadə üçün əlverişli olması da vacibdir;

- Kağız möhkəm və keyfiyyətli olmalıdır.
Xüsusən də rəngli nəşr zamanı istifadə olunan
kağızın keyfiyyətli olub-olmaması şəkillərə də öz
təsirini göstərəcəkdir;

- Qrammatik baxımdan diqqətlə yoxlanıl-
malıdır. Dürğu işarələrindən istifadə edilərkən
qrammatik qaydalara əməl edilməlidir.

Ümumiyyətlə, redaktor təhlili yalnız əsərin
bədiiliyi, süjet və kompozisiya bitkinliyi, təsvir
rəngarəngliyini əhatə etmir. Əsərin oxucuya
necə təsir edəcəyi, onun oxucu üçün gərəklik
dərəcəsinin səviyyəsi, faydalılıq əmsalı, bilik
tutumu və s. əsas götürülür. Yalnız maraqlılıq,
əyləncəlilik amil deyil, informativlik, intellektu-
allıq, estetiklik kimi vacib keyfiyyət göstəriciləri
əsas götürülmüşdür. Bunun üçün redaktor kitabın
nəzərdə tutulduğu yaş qruplarından olan oxucu-
larını yaxşı təsəvvür etməli, onların düşüncə-
lərini, arzularını bilməlidir. Uşaq auditoriyasının
maraqlarını ardıcıl izləməli, məktəb proqramla-
rındakı dəyişiklikləri öyrənməli, uşaqların müta-
liə problemlərinə dair nəşrlərlə tanış olmalıdır [1,

141].

Uşaqlar üçün kitab alarkən alıcılar tərəfindən
nəzərə alınacaq bəzi önəmli faktorlara nəzərə sa-
laq:

• Uşaqlar üçün kitab seçərkən onların inki-
şaf mərhələləri, başqa sözlə desək, yaş həddi ilə
oxuma maraqları nəzərə alınmalı və bu dövrlərə
uyğun kitablar seçilməlidir;

• Kitab alarkən kitabın adına, yazıcısına,
rəssama və nəşriyyat evinə də diqqət etmək la-
zımdır. Əgər hər hansı bir tərəddüd varsa kitabı
almazdan əvvəl oxuya bilərsiniz. Belə bir imkan
yoxdursa bu zaman müəlliflə görüş və ya nəşri-
yat evlərinə üstünlük verilir;

- Kitab seçərkən qəzet, jurnal, televiziya və
internet vasitəsi ilə təqdim olunan kitablar da
araşdırıla bilər;

- Müxtəlif janrlı kitablar almaq olar: şeir, ciz-
gi filmi, tapmaca-yanıltmac, avtobiografiya və s.;

- Hekayə və nağıllardan başqa qeyri-bədii
kitabları da əldə etmək olar. Uşağın səviyyəsinə
uyğun olaraq ensiklopediyalar, tarix, elmi və tex-
nologiya kitabları və s.;

Uşaqlar kitab seçərkən ilkin seçimdən sonra
sərbəst buraxılırlar. Oxu materialını özləri seçər-
lərsə onlarda oxumağa qarşı böyük maraq yara-
nacaq.

Uşaq kitabının məzmunu nədən ibarət olma-
lıdır? Burada əsasən giriş, mətn və nəticə bölmə-
si bütövlükdə, uşaqların maraq, duyğu dünyasına
uyğun olmalı, yaradıcılıq qabiliyyətini dəstək-
ləməli, təşviqedicilik və maraq oyadıcı xüsusiyyət-
də olmalıdır. Əgər, bu məsələlər müəlliflər tərə-
findən nəzərə alınsa maraqlı və əhəmiyyətli uşaq
kitabları meydana gələcək. Bu da öz növbəsində
uşaqlarda oxuma vərdişlərini formalaşdıracaq.
Əsasən də uşaqlara məsləhət verən, tərbiyyəvi
xüsusiyyətdə yazılmış kitabların əvəzində on-
ların düzgün düşüncələri, yaradıcı olmalarını
dəstəkləyən, emosional zəkanın inkişafına töh-
vəsini verən əsərlərə üstünlük verilməlidir. Qəh-
rəmanların malik olduqları xüsusiyyətlər aydın
şəkildə izah edilməli, uşağın psixoloji və sosial
inkişafına uyğun olmalıdır. Məsələn, birinci si-
nif şagirdi üçün çətin elmi xarakterli əsərlər uy-
ğun olmadığı kimi 7-ci sinif şagirdinə də meşə
heyvanlarının macəralarını anlatan bir hekayəni

danışmaq uyğun deyil. Valideynlər və müəllimlər şəkili uşaq kitablarının (nağıl, hekayə) uşaqlar üçün nə qədər faydalı olduğunu bilməlidirlər. Unutmayaq ki, uşaqlar, kitablardan zövq alır və əylənirlər. Uşaqlar kitablardan çox şey öyrənirlər (duyğular, davranış, dostluq və s.). və özlərini kitabdakı qəhrəmanların yerinə qoyub müxtəlif dünyalara daxil olurlar.

Uşaq kitabları sadəcə uşaqlar üçün deyil biz böyüklər üçün də zövqlü və əyləncəli olmalıdır. Kitabın mətni hər səhifədə bir və yaxud iki cümlə olmaqla qısa və konkret olmalıdır ki, uşaq kitabı asan oxuya bilsin.

Uşağın özünə görə və özü üçün istədiyi ədəbi vasitələr vaxt ötdükcə nəşirlərin da diqqətini özünə çəkə bilmişdir.

Müasir uşaq ədəbiyyatı dünya ədəbiyyatının ayrılmaz hissəsi kimi inkişaf edir. Ona görə də dünya ölkələrində uşaqlar üçün kitablar çap edən ixtisaslaşmış nəşriyyatlar şəbəkəsi, müəlliflər, redaksiya-nəşriyyat kollektivləri formalaşmışdır. Böyüməkdə olan yeni nəslin formalaşdırılması kimi məsuliyyətli bir işdə iştirak edənlərin qarşısında qoyulmuş vəzifələrin getdikcə dərinləşdiyi, mürəkkəbləşdiyi, təlim və tərbiyə probleminin yeni, geniş, fundamental şəkildə həll olunduğu, orta məktəblərdə təhsil sisteminin yenidən qurulduğu bir şəraitdə uşaq kitablarının sayının əhəmiyyətli dərəcədə artırılması və keyfiyyətinin yüksəldilməsi vəzifəsi qarşıda durur və bu vəzifə dəyişməz olaraq qalır [1, 137-138].

Uşaq ədəbiyyatı "mənən zəngin olan, yüksək ideallı və estetik zövqə malik hərtərəfli şəxsiyyətin" formalaşdırılması üçün nəzərdə tutulduğu üçün nəşirlər bütün səylərini dünya klassiklərinin görkəmli nümunələrinin, müasir müəlliflərin bədii cəhətdən ən kamilləşən əsərinin çap edilməsi hesabına uşaq ədəbiyyatının repertuarının inkişafına yönəldirlər [1, 138].

Uşaq kitabının pedaqoji yönü onun hər bir uşağın həyatında vacib olan tərbiyəvi əhəmiyyətini nəzərdə tutur. Deməli, onun keyfiyyətinin müəyyən edilməsinin ən vacib elementlərindən biri tərbiyə cəhətidir. Cəlbedici, maraqlı, ancaq aydın şəkildə ifadə edilmiş əsər belə gərəqli tərbiyəvi funksiyasını tam ifadə etmədikdə tamamlanmaq üçün müəllifə qaytarılmalıdır [1, 138].

Bədii mətnin uşaqlar tərəfindən qavranılmasının spesikliyi nəzərə almaq da redaktor üçün vacib şərtidir. Uşaqların çox hissəsi çap olunmuş sözə qeyd-şərtsiz inanır, xoşlarına gələn qəhrəmanları yamsılamağa can atır, onları həyəcanlandıran hadisələri yaddaşlarına həkk edirlər. Yazıçı uşaq dünyasının mürəkkəbliyini anlamalı, görməli, hər bir faktın gələcək insanın xarakter və dünyagörüşünün formalaşmasındakı əhəmiyyətini qiymətləndirməyi bacarmalıdır. Nəzərə alınmalıdır ki, ədəbi qəhrəman uşağın həyatının, ömür yolunun müəyyənləşməsinin iştirakçısına çevrilir. Əgər qəhrəman yalan danışarsa, özündən böyüyə hörmətsizlik edirsə, yoldaşlarını aldadırsa, gücsüzə, çətinliyə düşənə kömək etməsə, zalımlıq edirsə və müəllif bu faktları pisləməsə, onda əsər uşağın şüuruna müsbət təsir etməyəcək, hətta belə hallar normal kimi qəbul ediləcək ki, bu da yolverilməzdir [1, 138-139].

Deməli, əlyazmanı təhlil edərkən redaktor həmişə yadda saxlamalıdır ki, oxucu-uşaq təsvir olunan hadisələri özünəməxsus şəkildə qavrayacaq, kitabın onun şüuruna göstərdiyi təsir isə böyük adamın şüuruna göstərdiyi təsirdən əhəmiyyətli dərəcədə güclü olacaq [1, 139].

Bədii əsərin təsirliliyini müəyyən edərkən redaktor nəzərə almalıdır ki, uşaqlar ətraf aləmi birdən-birə tam şəkildə qavramır, onu ayrı-ayrı detallarla obrazlı-emosional şəkildə, bədii bənzətmələr və oyunlar vasitəsilə dərk edir. Onlar yeknəsəqliyə və darıxdırıcılığa qarşı dözmürlər. Bədii təsvirdə qeyri-təbiiyi çox tez hiss edir, romantikaya daha da maraqlı göstərir, qətiyyətli, mübariz qəhrəmanlara üstünlük verirlər [1, 139].

Uşaq ədəbiyyatının spesifikası bədii formanın aydınlığı və dilin sadəliyindədir. Burada bədii obraz da, onun daxili aləmi də, danışmaq və hərəkətləri də inandırıcı olmalıdır. Uşaq kitabı dünya, həyat haqqında sadə şəkildə danışmalıdır və qeyri-adilikləri ilə maraqlı doğurmalı, cəlbedici olmalıdır [1, 139].

Bu cəlbedicilik zahiri olmamalıdır. Nağılları təsvir, əyləncə və məcarə xarakterli əhvalatlar belə uşaqda həyat haqqında həqiqətlərin mahiyyəti barədə təsəvvür yaratmalıdır. Uşaq kitabı elə cəlbedici və heyrtləndirici olmalıdır ki, uşaq yorulmasın, kitabdən bezməsin, onun oxu marağı

getdikcə artsın və kitabla yoldaşlıq etdiyinə görə sevincin [1, 139].

Nəşirlərin uşaq ədəbiyyatına iqtisadi səbəblərdən yönəlməsi elm adamlarının da diqqətini bu sahəyə çəkdi. Xüsusilə son illərdə, Qərbdə bir-birinin ardınca elmi tədqiqatlar aparılmış və uşaq ədəbiyyatının keyfiyyətinə və kəmiyyətinə diqqət yetirilməyə başlandı. İlk əvvəl ali məktəblərin müvafiq şöbələrində, daha sonralar isə orta məktəbdə uşaq ədəbiyyatı dərslərinin tədrisinə başlandı.

Uşaq ədəbiyyatının ümumi çərçivəsini yaratdıqdan sonra, bir uşaq ədəbiyyatı əsərinin və ya uşaq ədəbiyyatı əsəri olaraq ortaya qoyulan hər cür şifahi, yazılı və görüntülü vasitələrin ümumi xüsusiyyətlərinin necə olmasını təyin etmək lazımdır. Uşaq ədəbiyyatı sadəcə uşaqlar haqqında ədəbiyyat deyildir.

Uşaq yazıçısı xüsusi istedadla malik olmalıdır. Buna görə də hər kəsin uşaq ədəbiyyatı yazıçısı olmasına ehtiyac yoxdur. Bir uşaq yazıçısı uşağın bioloji, psixoloji və sosioloji inkişafını çox yaxşı bilməlidir.

Uşaq əsərləri qələmə alınarkən uşağın inkişafı, yəni yaş həddi nəzərə alınmalı və paralel bir dil və üslubdan istifadə olunmalıdır. Uşaqlar üçün qələmə alınan əsərin hansı yaş qrupu üçün nəzərdə tutulması sonda kitabın üzərində qeyd edilməsi çox faydalıdır. Beləliklə uşaq öz yaşına aid əsəri oxuyacaq, həm oxuduğu kitabdan zövq alacaq həm də kitabdan faydalanacaq.

Uşaq əsərlərində relativistlik¹ ön planda tutulmalıdır. Bunu həyata keçirtmək üçün uşaq psixologiyasını yaxşı bilmək və yaxud uşaq psixologiyası ilə yaxın münasibətdə olmaq lazımdır.

Uşaq əsərləri uşağın ilk vaxtlardan başlayaraq onun digər yaş dövrlərini xırdalayan (izah edən) və bu həssaslığı ifadə edən bir ədəbiyyat olmalıdır. Beləliklə, uşağın özünü kəşf etməsinə və daha yaxşı tanımasına köməklik göstərmiş olacaq. Əsər uşağın dilinə uyğun

yazılmalı, hekayənin məzmunu olmalı, uşağın ruh dünyasına və zövqünə xitab etməlidir. Uşağın geniş xəyal dünyasını kəşf edəcək zənginliyə malik olmalı və onun bu zənginlik daxilində öz xəyallarını əks etdirməsi üçün şərait yaratmalıdır. Lakin bu üslubdan istifadə edilərkən tarazlıqlar qorunub-saxlanmalı və həddi aşmamasına diqqət etmək lazımdır.

Bir uşaq ədəbiyyatı yazıçısı özünə nə haqqında yazmalıyam sualını verməkdən daha çox necə yazmalıyam sualını verməlidir. Beləliklə, qələmə aldığı əsər uşağı tamamilə əhatə edəcək və ona öz təsirini göstərəcəkdir.

Tarixə nəzər salsaq görərik ki, XIX əsrdə uşaq kitabları nəşriyyat bazarında yeni bir sektor yaratdı. Yazılan uşaq kitablarında kəmiyyət baxımından da əhəmiyyətli inkişaflar müşahidə olundu. Artıq uşaqlar üçün qələmə alınan kitablar daha keyfiyyətli kağızlarda çap olunmağa başlandı. Uşaq kitablarının həmin texniki həm də məzmun baxımından zəngin olduğu müşahidə edilirdi. XIX əsrdə uşaqlar üçün qələmə alınan kitablarda daha çox dini duyğunun formalaşması, əxlaq dəyərlərinin mənimsənilməsi arzu edilərkən, XX əsrdə uşaq kitablarında yer verilmiş mövzularda müxtəlifliyin artdığı, demək olar ki, bütün mövzularda uşaqlar üçün əsərlər qələmə alındığı müşahidə olundu.

XXI əsrə daxil olarkən ingilis ziyalıları uşaq ruhunu kəşf edən yeni əsərlər yazmağa başladılar. Bu əsərlər həm kəmiyyət həm də keyfiyyət cəhətdən əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf etdi. Artıq uşaq ədəbiyyatının peşəkarlıq tələb etdiyi fikri qəbul edildi və bu mövzuda peşəkarların yetişdirilməsinə xüsusi əhəmiyyət verilməyə başlandı.

Müasir dövrdə təhsil texnologiyasında meydana gələn dəyişiklik və inkişaf proseslərinin başında gələn Amerika Birləşmiş Ştatlarında da uşaq ədəbiyyatı böyük bir sektor təşkil edir. Həm dövlət və həm də özəl müəssisələr bu sektora böyük investisiyalar yatırır, gələcəyin təminatı olan uşaqları yaxşı bir Amerika vətəndaşı kimi yetişdirmək istiqamətində fəaliyyət göstərirlər. Amerikan uşaq ədəbiyyatının daha çox milliyyətçilik şüurunu formalaşdırmaq ənənələrinin üzərində qurulduğunun və bütün əyani və yazılı uşaq ədəbiyyatı materiallarında bu əsas mövzu-

1 *relativistlik – mütləq həqiqətin yoxluğu, hər bir nöqtəyi-nəzərin öz həqiqətinin olması. Relativistikanın müxtəlif növləri var: mənəvi, həqiqət, mədəniyyət, tarixi, fəlsəfi, metodoloji, təsviri, normativ.

num diqqətə alındığının şahidi oluruq.

Amerika vətəndaş müharibəsindən sonra dini təsirlər nəticəsində bir durğunluq dövrü yaşayan uşaq ədəbiyyatında qısa müddət ərzində canlanma müşahidə olunmağa başlandı. Uşaqlar üçün xüsusi seçilmiş və keyfiyyətli əsərlər qələmə alındı. Əvvəllər mənəvi ünsürlərə üstünlük verildiyi halda növbəti illərdə materialist mövzusunda əsərlər yazmağa başladılar. XXI əsr Amerikan uşaq ədəbiyyatının fantaziyaya yönəldiyini və bədii-elmi adlandırdığımız müasir tipli nağıllar qələmə alındığını görürük.

Digər Qərb ölkələrində də uşaq ədəbiyyatının inkişaf mərhələsi İngiltərə və Amerikada olduğu kimidir. Bizdə isə vəziyyət tam tərsinədir. İstənilən sahədə olduğu kimi həyat vərdişləri uşaq ədəbiyyatında da özünü biruzə vermişdir. Müasir dövrdə uşaq əsərləri yazan yazıçılarımızın və uşaq əsərlərini nəşr edən nəşriyyatların sayının az olması bunun bariz sübutudur.

Bu gün respublikamızda "Təhsil" nəşriyyatının uşaq ədəbiyyatı şöbəsi, "Teas Press" Nəşriyyat evinin "Üç alma uşaq ədəbiyyatı" şöbəsi, "Altun kitab", "Tutu" nəşriyyatlarının adını çəkə bilərik ki, bu nəşriyyatlar məhz uşaq ədəbiyyatının nəşri sahəsində ixtisaslaşmış nəşriyyatlardır. Gələcəyimizin təminatı olan uşaqlarımızın təhsili, onların düzgün qaydada böyüməsi üçün əlimizdən gələni edirik. Bununla yanaşı, bizim həyata keçirdiklərimizin uşaqlara hansı müsbət təsir göstərdiyini görmək üçün hər hansı bir araşdırmaya ehtiyacımız yoxdur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Cənab İlham Əliyevin Azərbaycan Respublikasında uşaqlara dövlət qayğısının gücləndirilməsi, uşaq problemlərinə vətəndaş cəmiyyəti qurumlarının diqqətinin artırılması və ölkənin uşaqlarla bağlı demoqrafik perspektivlərinin müəyyənəndirilməsi məqsədi ilə 22 dekabr 2008-cil tarixli sərəncam imzalamışdır. Sərəncama görə hətta 2009-cu il «Uşaq ili» elan olunmuşdur. Məqsəd uşaqları və onlarla bağlı məsələləri cəmiyyətin diqqətində saxlamaq, uşaqların intellektual inkişafına şərait yaradan məqamları öyrənib ona nail olmaq idi. «Uşaq ili» çərçivəsində uşaq ədəbiyyatının mövcud durumu ilə bağlı bir neçə məsələ öyrənilmiş və yerinə yetirilmişdir. Lakin iş bir illə bitmir, uşaq-

lar hər zaman cəmiyyətin və dövlətin diqqətində olmalıdır. Uşaq nəşrləri ilə məşğul olan nəşriyyatlar və mütəxəssislər bildirirlər ki, indi nəşriyyatların 99 faizi sifarişlə işləyir. Belə vəziyyətdə uşaq ədəbiyyatı nəşr etmək çətindir, çox bahadır. Yaxşı olardı ki, bu cür kitablardan vergi az tutsun və ya azad olunsun, uşaqların inkişafına xidmət edən kitabların nəşri üçün fond yaradılsın. Nəşriyyat bahalı kitab nəşr edir, valideyn isə onu almaq imkanında deyil. Bu zaman nəşriyyat rentabelli işləməkdən məhrum olur. Bu səbəbdən uşaq nəşrini həyata keçirən nəşriyyat profilini dəyişib başqa ədəbiyyatın nəşrilə məşğul olur. Ona görə də bu məsələlər tənzimlənməlidir, dövlət bu kitabları və başqa nəşrləri nəşriyyatdan almalıdır və ona sifariş verməlidir, uşaqların hərtərəfli inkişafı üçün qrantlar ayrılmalı, layihələr həyata keçirilməlidir.

Həm də uşaq ədəbiyyatı mövzusunda ölkəmizdə görülən işlərə nəzarət edəcək və istiqamətləndirəcək müvafiq bir orqan olmadığına görə həyata keçirilən nəşrlərin ədədi statistikası və onların xüsusiyyətləri haqqında ətraflı məlumat əldə etmək mümkün deyil. Digər tərəfdən uşaqlar üçün nəşr olunan kitabların çoxu belə bir senzurdan keçmədikləri üçün nəşriyyatlar tərəfindən hazırlanır və yalnız tələbat balansını nəzərə alaraq bazara çıxarılır.

Bir çox sahədə olduğu kimi uşaq ədəbiyyatında da təqlidçilikdən heç cür xilas ola bilməmişik. Müasir uşaq ədəbiyyatı əsərlərinə baxdıqda doxsan doqquz faizə yaxın hissəsinin tərcümə və yaxud uyğunlaşdırıldığını görürük. Sanki ədəbiyyatımız nağıl sıxıntısı yaşayır, nağıl baxımından kifayət qədər mənbəyə malik deyilik və buna görə də nağıllar Qərb ədəbiyyatından tərcümə olunur. Edilən tərcümələr uşaqlarımızın ruhi inkişafına mənfi təsir göstərir, onları öz ictimai həqiqətlərimizdən uzaqlaşdırır.

Belinski demişdir: "Uşaqlar mücərrəd ideyaları sevmirlər. Onlara tarixlər, povestlər, nağıllar, hekayələr lazımdır. Uşaqların fantaziyaya olan meyli hamıdan qüvvətlidir" [4]. Əlbəttə, bu fantaziya göydəndüşmə mücərrəd olmamalı, bu fantaziya həyatı real hadisələrlə bağlı olmalıdır [4].

Bu tərcümə fəaliyyəti o qədər geniş yayılıb ki, müasir dövrdə uşaq ədəbiyyatında hardasa

manopoliyanın yaranmasına səbəb olmuşdur. Bu monopoliyanın uşaq ədəbiyyatımızın inkişafında böyük rolu vardır. Bizdə hazırda uşaq ədəbiyyatı yazıçısının az olması bunun bariz nümunəsidir. Bu sahədə səy göstərən, yazmağa çalışan yazıçılarımız var, lakin onlar nəşirlər və həm də oxucular tərəfindən lazımı diqqəti göstərmədikləri üçün bir kənara çəkilirlər.

İçinə çox da əhəmiyyət vermədən bol şəkilli və rəngli kitablara pul verib onları alan valideynlər uşaqlarına nə qədər pislik etdiklərinin fərqi belə deyillər. Öz cəmiyyətinə xas əsərlərdən məhrum böyüyən uşaqlar ictimai həqiqətlərimizdən xəbərsiz, fərqli mədəniyyətlərin təsiri altında qalırlar. Uşaqlarımız üçün nəşr olunan kitab və digər vəsaitlərdə milli şəxsiyyət amillərinə xüsusi əhəmiyyət verilməlidir. Bu amillər nəzərə alınmadığı halda gələcək nəsillər öz milli kimliyindən xəbərsiz, tamamilə təqlid edilmiş bir mədəniyyətin təsiri altına düşəcəklər.

Uşaq ədəbiyyatının Qərb standartlarına uyğun olaraq nəşr olunması və təbliği təəssüflər olsun ki, bizdə mümkün deyil. Nəşir-yazıçı münasibəti tam mənası ilə qurulmadığı kimi bəzi nəşirlərin də uşaqlar üçün əsər yazmağı uşaq oyuncağı hesab etmələri səbəbindən bizdə uşaq

ədəbiyyatı sahəsində nəşr olunan əsərlə həm kəmiyyət və həm də keyfiyyət baxımından keyfiyyətsizdir. Məlum olduğu kimi uşaq nəşriyyatı xüsusi texnika tələb edir. Estetik dəyər və zövqlərlə yanaşı nəşr olunmuş əsərlər uşağın ruhuna və bədən inkişafına müsbət təsir göstərəcək xüsusiyyətə malik olmalıdır.

Uşaq oxuma vərdişlərini uşaqılıq dövründə əldə edir. Hələ də oxuya bilməyən uşağa əvvəlcə kitabı, daha sonra oxumağı sevdirə bilər. Məhz buna görə nağıllar və şəkilli kitablər uşaqlarda oxuma vərdişinin aşılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Uşaqlar üçün yazılan kitablər hər şeydən əvvəl asan başa düşülməli və şəkillər keyfiyyətli olmalıdır. Yazı və şəkillər bir-birinə uyğun olmalı və ikisinin bir-biri ilə ziddiyyət təşkil etməməsinə diqqət etmək lazımdır.

Uşaq ədəbiyyatı və uşaqlar üçün yazmağa adi şey kimi yanaşmaq və bunu asan bir iş kimi xarakterizə etmək düzgün yanaşma deyil. Unutmamaq lazımdır ki, uşaqlar üçün yazmaq böyükələr üçün yazmaqdan daha çətinidir. Həm uşaqlar üçün yazmağı ciddiyyə almamaq və həm də onlar üçün əsər yazmamaq uşaqlara ediləcək ən böyük pislikdir.

Ədəbiyyat:

1. Öməröglü İ.V. Ədəbi-bədii və uşaq kitablarının redaktəsi: Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı: Azərbaycan Milli Ensiklopediyası Nəşriyyatı, 2002, 200 s.
2. Vəliyev İ. Redaktənin əsasları: Nəzəriyyə və təcrübə. Bakı: Günəş, 2009, 404 s.
3. 100 ən yaxşı kitab: Ən məşhur reyting siyahıları. Nüfuzlu ədəbiyyat mükafatlarının qalibləri / Böyükələr və uşaqlar üçün oxu bələdçisi. Bakı: "OL" MMC, 2014, 160 s.
4. Əbdül Kazım Uşaq kitabları haqqında // "Ədəbiyyat" qəz., 1938-ci il, № 55 (200), 1 dekabr

Лейла Абасова

ПРОБЛЕМЫ ПУБЛИКАЦИИ ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ РЕЗЮМЕ

В статье представлена подробная информация о сущности детской литературы, ее важности, ее содержании и, самое главное, ее особенностях.

Здесь также рассматриваются внутренние и внешние особенности детских книг, редакторский анализ детских книг, проблемы сюжета, композиции и издательских задач, вопросы продвижения, рекламы и продажи.

Leyla Abasova

THE PROBLEMS OF PUBLISHING CHILDREN'S LITERATURE

SUMMARY

The article provides detailed information about the essence of children's literature, its importance, its content and, most importantly, about its features.

It also examines the internal and external features of children's books, the editorial analysis of children's books, the problems of the plot, composition and publishing tasks, promotion, advertising and sales issues.

Rəyçilər: prof.B.V.Allahverdiyev; dos.N.M.Mehrəliyeva